

ONDERZOEKSMEMORANDUM

Waar verdient Gelderland in 2025 haar geld mee?

een tentatieve scenariobenadering

Inleiding

Op korte- en middellangetermijn worden de economische vooruitzichten vooral bepaald door de conjunctuur. Op lange termijn zijn het echter trendmatige processen en structurele veranderingen die de ontwikkeling determineren. Inzicht in het daarmee samenhangende scala aan toekomstbeelden, kan worden verkregen op basis van geavanceerde prognosemodellen en scenariostudies. De daaruit resulterende langetermijntoewikkelingen zijn conjunctuurneutraal, dat wil zeggen er wordt geen rekening gehouden met conjunctuurbewegingen. Het gaat in de scenario-studies om de gevolgen van grote (mondiale) trends die de richting van de toekomstige ontwikkeling bepalen. Liberalisering, globalisering, technologische vooruitgang en regionale concurrentiekracht zijn de afgelopen decennia bepalend geweest voor de economische verhoudingen in de wereld. Dit heeft geleid, en zal in de toekomst verder leiden, tot nationale en internationale verschuivingen van de economische zwaartepunten. Laag ontwikkelde regio's komen op, hoog ontwikkelde regio's raken in verval. In dat licht bezien rijst de vraag wat de ontwikkeling zal worden in de komende decennia. Er zijn belangrijke demografische veranderingen gaande. De koers van de Europese samenwerking is nog niet uitgekristalliseerd en de economische krachtsverhoudingen in de wereld verschuiven. Het Centraal Planbureau (CPB) heeft over deze materie langetermijnscenario's voor Nederland ontwikkeld die vervolgens door de Provincie Gelderland nader zijn geregionaliseerd¹.

Het CPB heeft de actualiteit van de langetermijnscenario's in mei 2012 opnieuw beoordeeld en geconcludeerd dat er op dit moment geen reden is om de scenariocijfers te herzien. BBP, arbeidsproductiviteit en arbeidsaanbod vallen nog duidelijk binnen de bandbreedtes van de scenario's. Een historische analyse van de groei van de arbeidsproductiviteit geeft aan dat de Nederlandse arbeidsproductiviteitsgroei zelfs in de periode 1913-1950 met twee wereldoorlogen en een economische crisis nog gemiddeld 1,3% per jaar bedroeg. Het valt dan ook te verwachten dat de huidige economische stagnatie niet maatgevend is voor de komende dertig jaar en dat de productiviteitsgroei in de vier scenario's van 1,2 tot 2,1% per jaar een redelijke bandbreedte

¹ Het Centraal Planbureau heeft voor Europa en Nederland een aantal economische toekomstbeelden uitgewerkt (Welvaart en Leefomgeving). Deze nationale en internationale scenario's vormen de basis voor een reeks Gelderse verkenningen, die zijn opgesteld door het Bureau Economisch Onderzoek van de Provincie Gelderland. Het hoofdrapport 'Hedenmorgen 2006-2040' (2006), bevat vier toekomstscenario's van de Gelderse economie. Daarin worden vooruitberekeningen gepresenteerd van de (beroeps)bevolking, werkgelegenheid, werkloosheid en de economische groei in Gelderland.

weergeeft. Voor bevolking en arbeidsaanbod geldt dat de huidige situatie en de prognose van het CBS/CPB midden in de bandbreedte van de scenario's liggen².

Uitgangspunten van de vier scenario's

De richting die Europa inslaat is in hoge mate bepalend voor het toekomstperspectief van Nederland en Gelderland. Daarbij spelen twee factoren een doorslaggevende rol: marktwerking en internationale samenwerking. Kiest Europa voor verdergaande individualisering, privatisering en marktwerking, of komt het accent meer te liggen op behoud van collectieve goederen, een goed ontwikkeld sociaal vangnet en een zekere marktregulering. Daarnaast is de mate van internationale samenwerking een factor van belang: hoe zal op termijn de Europese integratie verlopen en hoe ontwikkelen de verhoudingen zich tussen de continenten en de machtsblokken in de wereld? Slaat de balans door naar globalisering of krijgen protectionistische tendensen de overhand. Combinatie van de twee scenariodimensies (marktwerking en internationale samenwerking) resulteert in vier varianten die allen een mogelijk toekomstbeeld beschrijven. Elk scenario kent een specifieke ontwikkeling op het gebied van de internationale situatie, demografische en economische trends, sociaal-culturele factoren en technologische ontwikkeling. Er zijn vier varianten uitgewerkt waarbij is gevarieerd met de mate waarin internationale samenwerking tot stand komt en de mate waarin marktwerking de vrije hand krijgt:

- In *Global Economy* (GE) wordt uitgegaan van een terugtrekkende overheid en een succesvolle mondiale handelsliberalisatie, hetgeen bevorderlijk is voor de economische groei en de werkgelegenheid.
- In *Transatlantic Market* (TM) richt de EU zich op de VS waardoor een zekere Transatlantische economische integratie tot stand komt. De economie wordt competitiever en flexibeler en de maatschappij gaat op de Amerikaanse lijken.
- In *Strong Europe* (SE) verloopt de Europese integratie succesvol, zowel politiek als economisch. Het sterke Europa ontwikkelt zich tot één van de supermachten in de wereld. Sociale cohesie en spreiding van welvaart staan hoog in het vaandel
- In *Regional Communities* (RC) zijn de Europese landen niet in staat om de welvaartsstaat te moderniseren en worden de problemen niet opgelost. Bovendien raakt de wereld gefragmenteerd in een aantal handelsblokken. Door dit alles komt de economische groei onder druk te staan.

Scenario-uitkomsten

De vier scenario's leiden tot grote verschillen in economische groei. Internationale samenwerking heeft voordelen op het gebied van economie, maar gaat ten koste van de soevereiniteit van de afzonderlijke lidstaten. Een markteconomie leidt weliswaar tot hogere economische groei, maar ook tot grotere sociale ongelijkheid en grensoverschrijdende (milieu)vraagstukken krijgen onvoldoende aandacht.

² Actualiteit WLO scenario's, CPB Notitie mei 2012.

Ontwikkeling van enige economische grootheden in het verleden en in de vier Gelderse toekomstscenario's, gemiddeld per jaar

Gelderland	bevolkingsgroei (%)	Beroepsbevolkingsgroei (%)	Werkgelegenheidsgroei (%)	Werkloosheidspercentage in het eindjaar	economische groei (%)
1975/2009	0,6	1,5	1,4	6	2,2
2010/2040					
- GE	0,6	0,5	0,7	3	2,8
- SE	0,4	0,1	0,2	4	1,8
- TM	0,2	0,0	0,1	4	2,0
- RC	0,0	-0,4	-0,5	8	0,7

Bron 1975/2009: PWE Gelderland en CBS

Bron 2010/2040: *Hedenmorgen*, Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Hoewel de veranderingen van het groeitempo zich geleidelijk voltrekken, doet zich rondom 2020 een kentering voor. De toch al afvlakkende groei zal onder invloed van de vergrijzing nog verder terugvallen. Afgezet tegen het verleden zakt het tempo van de banengroei sterk in. In drie van de vier scenario's wordt de hoge productiegroei uit het verleden niet meer geëvenaard, terwijl - als gevolg van de voortschrijdende technische ontwikkelingen - de stijging van de arbeidsproductiviteit juist sneller zal verlopen. Dit betekent dat de productie met steeds minder mensen kan worden gerealiseerd. Dit resulteert in een daling van de werkgelegenheid, of op zijn best in een matige groei. In RC dragen de werkgelegenheidsverliezen zelfs een structureel karakter. In alle toekomstprojecties loopt de groei van de werkgelegenheid, het arbeidsaanbod en de vraag naar bedrijventerreinen sterk terug. Zelfs in het scenario waarin de bevolkingsgroei op peil blijft (GE), is de dynamiek nog maar een flauwe afspiegeling van het verleden. Vooral de groei van de beroepsbevolking valt scherp terug. Toch zal in alle scenario's de werkgelegenheidsomvang niet groot genoeg zijn om het arbeidsaanbod aan volledige werkgelegenheid te helpen. Steeds is het arbeidsaanbod groter dan de vraag, met werkloosheid als gevolg. Allen in GE nadert de werkloosheid het frictieniveau.

De hamvraag

De vraag 'waar verdient Gelderland in 2025 haar geld mee' heeft een hoog academisch gehalte waar eindeloos over gefilosofeerd kan worden, maar de scenario's bieden enig houvast. In het kader van de hiervoor beschreven vier toekomstbeelden zijn er consistente ramingen beschikbaar over de groeipotenties van de verschillende economische sectoren in Gelderland. De toekomst is fundamenteel onvoorspelbaar en dus bezitten ook deze berekeningen het speculatieve karakter dat daar nu eenmaal eigen aan is. Anderzijds verschaffen de ramingen binnen de context van de vier sterk uiteenlopende toekomstbeelden toch een zeker inzicht in de mogelijke bandbreedte van het toekomstige Gelderse BBP en de herkomst naar sector.

Verdienstructuur 2025

Uit de berekeningen komt naar voren dat de economische groei in drie van de vier scenario's afvlakt, maar ook dat de bevolkingsgroei nog meer afneemt. De economische groei overtreft de bevolkingsaanwas waardoor in alle scenario's de welvaart per hoofd van de bevolking toeneemt. GE

kent de hoogste welvaartsgroei (+40% in de scenarioperiode 2010-2025). In RC is de economische groei laag door de gecombineerde effecten van de vergrijzing en een historisch lage stijging van de arbeidsproductiviteit. Maar ook in dit scenario stijgt het BBP per hoofd van de bevolking nog met 10%. In de middenscenario's SE en TM neemt het BBP per hoofd toe met respectievelijk 20% en 30%. Het BBP komt tot stand in verschillende sectoren van de economie en deze 'verdienstructuur' is aan verandering onderhevig.

Gelderse verdienstructuur (sectoraal aandeel in het BBP van Gelderland, totaal =100%)*							
SBI		1995	2010	2025			
				GE	TM	SE	RC
	Primaire sector	3,6	1,9	1,5	1,5	1,5	1,7
A	<i>w.v. landbouw</i>	3,4	1,7	1,4	1,4	1,4	1,5
B	<i>delfstofwinning</i>	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
	Secundaire sector	26,2	21,7	20,9	20,6	21,0	19,9
C	<i>w.v. industrie</i>	18,0	12,9	12,6	13,1	13,2	12,7
DE	<i>nutsbedrijven</i>	1,8	2,2	2,1	2,1	2,1	2,0
F	<i>bouw</i>	6,3	6,5	6,2	5,4	5,7	5,2
	Tertiaire sector	47,5	49,8	53,3	53,4	51,5	51,2
G	<i>w.v. handel</i>	13,8	12,9	15,0	13,8	14,8	13,8
H	<i>vervoer en opslag</i>	4,3	4,1	6,3	5,2	4,5	4,8
J	<i>informatie en communicatie</i>	2,6	3,2	5,1	5,7	4,2	4,1
K	<i>financiële diensten</i>	5,1	6,4	6,4	6,8	6,5	6,5
L	<i>verhuur/handel onroerend goed</i>	8,0	6,9	5,6	5,8	6,1	6,6
IMNRST	<i>overige zakelijke diensten</i>	13,6	16,1	14,8	16,2	15,3	15,3
	Quartaire sector	22,7	26,7	24,2	24,5	26,0	27,2
Q	<i>w.v. gezondheids- en welzijnszorg</i>	8,5	11,8	12,0	11,8	12,3	12,5
OP	<i>overheid</i>	14,2	14,8	12,2	12,7	13,7	14,6
	Totaal	100	100	100	100	100	100

* als gevolg van afrondingsverschillen is het totaal in deze tabel niet altijd gelijk aan de som der delen

Bron 1995 en 2010: CBS, bron 2025: Hedenmorgen, Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland

Op dit moment wordt bijna 24% van het Gelderse BBP voortgebracht door de productie van fysieke goederen (de primaire en secundaire sectoren). Het aandeel van de landbouw zal naar verwachting gestaag blijven dalen, zij het veel minder heftig dan in het verleden. Het aandeel van de industrie blijft in alle scenario's vrijwel gelijk. Ook hier hebben de belangrijkste verschuivingen al in het (grijze) verleden plaatsgevonden. In drie van de vier scenario's wordt voor de bouwnijverheid verwacht dat het aandeel substantieel zal dalen. Per saldo zal het aandeel van de fysieke goederenproductie 1 tot 2 procentpunten dalen. Ook de betekenis van de quartaire sector (overheid en overheid gerelateerd) voor de inkomensvorming neemt in drie van de scenario's af met $\frac{3}{4}$ tot $2\frac{1}{2}$ procentpunten. Het tempo waarin zich dat voltrekt is afhankelijk van de economische groei. Hoe hoger de groei, des te lager het aandeel van de collectieve sector. Voor de tertiaire sector (zakelijke diensten) ligt dit precies andersom (+1 $\frac{1}{2}$ tot +3 $\frac{3}{4}$). Vooral in de scenario's met de hoogste groei en de sterkste intercontinentale handelsrelaties neemt het belang van handel, logistiek, informatie en communicatie toe met in totaal 4 $\frac{1}{2}$ tot 6 procentpunten. In 2025 komt dan gemiddeld een kwart van de inkomensvorming uit deze activiteiten en is het belang vergelijkbaar geworden met dat van de secundaire sector in 1995.

Werkgelegenheidsstructuur 2025

Bij de werkgelegenheidsstructuur gaat het niet om de vraag waar we ons geld mee verdienen, maar om de vraag in welke sectoren de banen zich bevinden. De verdienstructuur is wezenlijk wat anders dan de werkgelegenheidsstructuur. Een sector met relatief weinig banen kan toch een belangrijke bijdrage leveren aan het BBP (onroerend goedsector) en omgekeerd (zorgsector). In de tertiaire sector zijn de verschillen tussen de scenario's beperkt, in de secundaire en de quartaire sector zijn de scenariospecifieke ontwikkelingen nog wel van enige betekenis. Met name de banengroei in de bouw en de overheid reageren sterk op de hoogte van de economische en demografische groei.

Gelderse werkgelegenheidsstructuur (totaal =100%)*							
SBI		1995	2010	2025			
				GE	TM	SE	RC
	Primaire sector	6,0	3,0	1,9	2,0	1,9	2,1
A	<i>w.v. landbouw</i>	5,9	2,9	1,9	1,9	1,9	2,1
B	<i>delfstofwinning</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Secundaire sector	22,7	17,4	16,1	15,9	15,9	14,8
C	<i>w.v. industrie</i>	15,3	10,4	8,6	9,3	9,0	9,1
DE	<i>nutsbedrijven</i>	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
F	<i>bouw</i>	6,6	6,1	6,6	5,7	6,0	4,8
	Tertiaire sector	46,7	49,7	50,1	49,5	49,0	49,4
G	<i>w.v. handel</i>	17,2	16,6	17,1	17,7	16,8	16,8
H	<i>vervoer en opslag</i>	4,5	4,3	4,8	4,1	4,2	4,2
J	<i>informatie en communicatie</i>	1,8	2,3	2,5	2,3	2,4	2,5
K	<i>financiële diensten</i>	2,9	2,2	2,1	2,1	2,2	2,1
L	<i>verhuur/handel onroerend goed</i>	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6
IMNRST	<i>overige zakelijke diensten</i>	18,7	23,7	22,9	22,6	22,8	23,1
	Quartaire sector	25,7	29,9	31,9	32,7	33,2	33,6
Q	<i>w.v. gezondheids- en welzijnszorg</i>	13,0	18,0	21,1	21,4	21,3	20,8
OP	<i>overheid</i>	12,6	11,9	10,7	11,3	11,9	12,8
	Totaal	100	100	100	100	100	100

* als gevolg van afrondingsverschillen het totaal in deze tabel niet altijd gelijk aan de som der delen

Bron 1995 en 2010: PWE Gelderland, bron 2025: Hedenmorgen, Bureau Economisch Onderzoek, provincie Gelderland

November 2013

Menno Walsweer

Bureau Economisch Onderzoek